

DET KONGELIGE
KUNNSKAPSDEPARTEMENT

Ot.prp. nr. 67

(2006–2007)

Om lov om endring i lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler

*Tilråding fra Kunnskapsdepartementet av 1. juni 2007,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

1 Proposisjonens hovedinnhold

Kunnskapsdepartementet legger med dette frem forslag til endring i lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler.

Universitets- og høyskoleloven er felles for private og statlige universiteter og høyskoler som gir utdanningstilbud som er akkreditert, eller som har oppnådd institusjonsakkreditering som universitet, vitenskapelig høyskole eller høyskole, jf. universitets- og høyskoleloven § 1–3.

I denne proposisjonen gjøres det nærmere rede for Regjeringens vurderinger av behovet for å lovfeste et vern av den individuelle akademiske friheten i universitets- og høyskoleloven.

Regjeringen foreslår å endre universitets- og høyskoleloven § 1–5, som i dag hjemler universitetene og høyskolenes institusjonelle autonomi, slik at den også hjemler den individuelle akademiske frihet.

2 Innledning

2.1 Bakgrunn for lovforslaget

I forbindelse med stortingsbehandlingen av universitets- og høyskoleloven i 2005, ba Stortinget det daværende Utdannings- og forskningsdepartement om å utrede behovet og mulighetene for en lovfes-

ting av den akademiske frihet for den enkelte vitenskapelige ansatte, jf. Innst. O. nr. 48 (2005–2006) fra Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen. Komiteen mente at «*stor grad av faglig autonomi for den enkelte vitenskapelige ansatte er et viktig premiss for forskningens uavhengighet og legitimitet*», men at dette måtte utredes nærmere. Departementet ble bedt om å utrede «*aktuelle problemstillinger knyttet til behovet og mulighetene for en lovfesting av den akademiske friheten for den enkelte vitenskapelige ansatte*».

Utdannings- og forskningsdepartementet oppnevnte 14. oktober 2005 et utvalg, ledet av professor Arild Underdal, som fikk i mandat å vurdere eventuell lovfesting av individuell akademisk frihet. Utvalget leverte sin utredning til departementet 2. oktober 2006 (NOU 2006:19). Departementet sendte utredningen på høring 9. oktober 2006 med høringsfrist 5. februar 2007.

2.2 Høringsinstanser

NOU 2006:19 Akademisk frihet ble sendt på høring til:

- Akademikerne
- Arbeidsgiverforeningen NAVO
- Datatilsynet
- De nasjonale forskningsetiske komiteer
- Departementene
- De regionale helseforetakene

- Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab
- Det Norske Videnskaps-Akademi
- Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon
- Innovasjon Norge
- Institutter som omfattes av Retningslinjer for statlig finansiering av forskningsinstitutter
- Kristne Friskolers Forbund
- Landsorganisasjonen i Norge
- Likestillings- og diskrimineringsombudet
- Nettverk for private høyskoler
- NOKUT
- Norges forskningsråd
- Norges tekniske vitenskapsakademi
- Norsk senter for Menneskerettigheter
- Norsk Studentunion
- Norsk presseforbund
- Norgesuniversitetet
- Næringslivets Hovedorganisasjon
- Riksrevisjonen
- Samordna opptak
- Samskipnadsrådet
- Statens lånekasse for utdanning
- Statens råd for funksjonshemmede
- Stipendiatororganisasjonene i Norge
- Studentenes landsforbund
- Studieforbund
- Universitets- og høyskolerådet
- Universitetssykehusene
- Utdanningsdirektoratet
- Universiteter og høyskoler
- UNIO
- VOX
- Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund
- Forskerforbundet
- Forsvarsdepartementet
- Handelshøyskolen BI
- Handels- og servicenæringens hovedorganisasjon
- Havforskningsinstituttet
- Helse- og omsorgsdepartementet
- Høgskolen i Bergen
- Høgskolen i Bodø
- Høgskolen i Harstad
- Høgskolen i Hedmark
- Høgskolen i Lillehammer
- Høgskolen i Sør-Trøndelag
- Høgskolen i Telemark
- Høgskolen i Volda
- Høgskolen i Østfold
- Høgskolen i Ålesund
- Institutt for fredsforskning – PRIO
- Justis- og politidepartementet
- Kristne Friskolers Forbund
- Kommunal- og regionaldepartementet
- Kultur- og kirkedepartementet
- Landbruks- og matdepartementet
- Misjonshøgskolen
- Miljøverndepartementet
- Nasjonalt institutt for ernærings- og sjømatforskning
- Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen – NOKUT
- Nettverk for Private Høyskoler
- Norges forskningsråd
- Norges Handelshøyskole
- Norges Studentunion
- Norges Tekniske Vitenskapsakademi
- Norges teknisk-naturfaglige universitet
- Norsk Lærerakademi
- Norsk Presseforbund
- Norsk Tjenestemannslag
- Olje- og energidepartementet
- Politi- og høgskolen
- Riksrevisjonen
- Samferdselsdepartementet
- SINTEF
- Statens arbeidsmiljøinstitutt
- Stipendiatororganisasjonen i Norge
- Studentenes Landsforbund
- Unio
- Universitetet i Bergen
- Universitetet i Oslo
- Universitetet i Stavanger
- Universitetet i Tromsø
- Universitetet for miljø- og biovitenskap
- Universitets- og høyskolerådet
- Utdanningsdirektoratet
- Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund

Følgende høringsinstanser har kommet med merknader til høringsbrevet:

- Akademikerne
- Akershus universitetssykehus HF
- Aker universitetssykehus HF
- Ansgar Teologiske Høgskole
- Arbeidsgiverforeningen NAVO
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet
- Barne- og likestillingsdepartementet
- Bioforsk
- Datatilsynet
- De nasjonale forskningsetiske komiteer
- Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab
- Det Norske Videnskaps-Akademi
- Det teologiske Menighetsfakultet
- Diakonhjemmet Høgskole
- Diakonissehjemmets Høgskole
- Dronning Mauds Minne
- Fiskeri- og kystdepartementet
- Fornyings- og administrasjonsdepartementet
- Høgskolen i Østfold
- Høgskolen i Ålesund
- Høgskolen i Bodø
- Høgskolen i Harstad
- Høgskolen i Hedmark
- Høgskolen i Lillehammer
- Høgskolen i Sør-Trøndelag
- Høgskolen i Telemark
- Høgskolen i Volda
- Høgskolen i Østfold
- Høgskolen i Ålesund
- Institutt for fredsforskning – PRIO
- Justis- og politidepartementet
- Kommunal- og regionaldepartementet
- Kultur- og kirkedepartementet
- Landbruks- og matdepartementet
- Misjonshøgskolen
- Miljøverndepartementet
- Nasjonalt institutt for ernærings- og sjømatforskning
- Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen – NOKUT
- Nettverk for Private Høyskoler
- Norges forskningsråd
- Norges Handelshøyskole
- Norges Studentunion
- Norges Tekniske Vitenskapsakademi
- Norges teknisk-naturfaglige universitet
- Norsk Lærerakademi
- Norsk Presseforbund
- Norsk Tjenestemannslag
- Olje- og energidepartementet
- Politi- og høgskolen
- Riksrevisjonen
- Samferdselsdepartementet
- SINTEF
- Statens arbeidsmiljøinstitutt
- Stipendiatororganisasjonen i Norge
- Studentenes Landsforbund
- Unio
- Universitetet i Bergen
- Universitetet i Oslo
- Universitetet i Stavanger
- Universitetet i Tromsø
- Universitetet for miljø- og biovitenskap
- Universitets- og høyskolerådet
- Utdanningsdirektoratet
- Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund

3 Universiteter og høyskolars uavhengighet

3.1 Samfunnsrolle og uavhengighet

Uavhengige universiteter og høyskoler har hatt en avgjørende betydning for utviklingen av den vestlige sivilisasjon. I dagens moderne kunnskapssamfunn har universiteter og høyskoler en rekke roller og oppgaver som til sammen kan betegnes som institusjonenes samfunnsoppdrag. Statens store engasjement og investeringer i sektoren må sees i denne sammenheng. Samfunnsoppdraget er presisert i universitets og høyskolelovens § 1–3 som beskriver institusjonenes primære oppgaver. Universiteter og høyskoler skal:

- a) *tilby høyere utdanning som er basert på det fremste innen forskning, faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid og erfaringskunnskap,*
- b) *utføre forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid,*
- c) *forvalte tilførte ressurser effektivt og aktivt søke tilføring av eksterne ressurser,*
- d) *bidra til å spre og formidle resultater fra forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid,*
- e) *bidra til innovasjon og verdiskapning basert på resultater fra forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid,*
- f) *legge til rette for at institusjonens ansatte og studenter kan delta i samfunnsdebatten,*
- g) *bidra til at norsk høyere utdanning og forskning følger den internasjonale forskningsfronten og utviklingen av høyere utdanningstilbud,*
- h) *samarbeide med andre universiteter og høyskoler og tilsvarende institusjoner i andre land, lokalt og regionalt samfunns- og arbeidsliv, offentlig forvaltning og internasjonale organisasjoner,*
- i) *tilby etter- og videreutdanning innenfor institusjonens virkeområde.*

Departementet mener institusjonell faglig autonomi og individuell akademisk frihet kombinert med god ledelse og styring er av avgjørende betydning for at universiteter og høyskoler skal kunne løse disse oppgavene og oppfylle sin samfunnsrolle.¹

Universitetene og høyskolene skal utføre forskning og utviklingsarbeid på en måte som garanterer at kunnskapssamfunnet har en uavhengig kunnskapsbase og en velfungerende kunnskapsall-

menning. For borgerne, myndigheter, næringsliv og samfunnet i sin helhet, er det avgjørende å kunne ha tillit til at de resultater som fagmiljøene presenterer og går god for, faktisk er den beste kunnskap som er tilgjengelig enten den er resultat av grunnforskning, anvendt forskning, oppdragsforskning eller utviklingsarbeid. Særlig der det knytter seg partsinteresser til de saksforhold som forskningen belyser, er det viktig å kunne stole på at forskernes bidrag ikke er påvirket av partenes ønsker og behov². Det stiller strenge krav til de ansattes faglige og profesjonelle integritet. Uavhengighet i form av institusjonell faglig autonomi og individuell akademisk frihet er viktige fundament for slik integritet.

Universitetene og høyskolene skal videre legge til rette for at deres ansatte kan bruke sin faglige kompetanse også som aktive deltakere i den allmenne samfunnsdebatten. En opplyst offentlig debatt er meget viktig for et demokratisk system – både for innholdet i den politikk myndighetene utformer og for utviklingen av en demokratisk kultur i samfunnet generelt. Bidrag i form av kritiske spørsmål, korrigerende opplysninger og varsling om negative bivirkninger eller truende utviklingstendenser er like verdifulle som fagformidling i streng forstand. Også for deltakelse i samfunnsdebatten er faglig autonomi og akademisk frihet et viktig fundament for de ansattes integritet. I forlengelsen av dette har universiteter og høyskoler sett det som en sentral oppgave å videreutvikle og styrke en vitenskapelig tenkemåte i befolkningen som et allmennintellektuelt fundament for det moderne kunnskapssamfunnet. Oppgaven krever at utdanningen gjør studentene kjent med grunnprinsippene i vitenskapelig tenking og forskningens etikk, og at utdanningen vektlegger å utstyre studentene med tankemessig verktøy som de selv kan bruke til å skille sant fra usant og holdbart fra uholdbart. Institusjoner med faglig autonomi og lærere med akademisk frihet er et viktig fundament for dette elementet i utdanningen.

Universitetene og høyskolene skal frembringe kunnskap som kan tjene som en viktig innsatsfaktor i annen samfunnsvirksomhet. Dette gjelder særlig for forskningsbasert produktutvikling og problemløsning som kan bidra til økonomisk verdiskapning. Denne typen kunnskapsutvikling skjer gjerne

¹ Jf. den politiske plattformen for Regjeringen Stoltenberg II (Soria Moria-erklæringen): «Regjeringen vil sikre frie og uavhengige universiteter og høyskoler som skal være langsiktige og faglig selvstendige forvaltere av kunnskap.»

² For enkelthets skyld brukes betegnelsen «forskning» både om forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid. Tilsvarende brukes betegnelsen «forsker» ikke bare om de som forsker, men også de som utfører faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid. Dette gjelder i hele proposisjonen såfremt ikke annet er spesifisert.

i oppdragsprosjekter, brukerstyrte forskningsprogrammer eller tematiske programmer med betydelig innslag av anvendt forskning. I slike sammenhenger er det avgjørende for kvaliteten og bruksverdien av resultatene at forskerne får utfolde sin kompetanse under forhold som stimulerer til kreativitet og originalitet. Oppdragsgivere og bidragsyttere som vektlegger individuell akademisk frihet innenfor de rammer som gjelder denne typen forskning, vil ha lagt en viktig del av fundamentet for å lykkes.

3.2 Innhold, begrunnelse og begrensninger

Universiteter og høyskoler må ha gode og forutsigbare rammebetingelser som legger til rette for uavhengig undervisning, forskning og formidling. Et regelverk som sikrer og bidrar til at både organisasjonen og den enkelte ansatte kan ha en betydelig grad av faglig frihet, er helt sentralt i denne sammenhengen.

En rekke storting og regjeringer har lagt til grunn at den enkelte forsker ved universiteter og høyskoler utvilsomt har akademisk frihet, men at styringsbehovene til både myndighetene og institusjonene setter grenser for hvor langt friheten strekker seg.³ Beskrivelsen av friheten og hvor grensene mellom aktørene skal gå, har imidlertid variert fra gang til gang. Departementet mener likevel at det er bred politisk enighet om at individuell frihet er et sentralt premiss for at universiteter og høyskoler skal kunne utføre sitt samfunnsoppdrag. Stortinget sammenfattet i 2005 de siste årenes politikk på følgende måte:

«... den enkelte ansattes faglige autonomi ved universiteter og høyskoler er en viktig premiss for forskningens uavhengighet og legitimitet. Samtidig krever store forskningssatsinger både aktiv og målstyrt ledelse og i stor grad interne prioriteringer. Større forskergrupper, gjerne med tverrfaglig sammensetning i prosjektorganisering, blir mer og mer vanlig og nødvendig, ikke minst i forhold til konkurranse om eksterne forskningsmidler, nasjonalt og internasjonalt, for eksempel gjennom EU-systemene. Dette krever god ledelse og prioriteringer på institusjonsnivå og mellom institusjoner, som ikke nødvendigvis er helt i samsvar med ønskene og prioriteringene fra den enkelte forsker.»⁴

I NOU 2006:19 kom Underdalutvalget til at friheten er begrunnet med og begrenset av de grunnleggende normene for akademisk virksomhet. Utvalget skilte mellom frihet som formell rett til selvstyre, og frihet i form av et reelt handlingsrom slik det defineres av blant annet tilgangen på ressurser. Utvalget knyttet prinsippet om individuell akademisk frihet til forskjellige roller. For det første har ansatte ved universiteter og høyskoler rettigheter og plikter i kraft av sin rolle som samfunnsborgere og arbeidstakere. For det andre har de fleste ansatte både forskningsoppgaver, undervisningsoppgaver og formidlingsoppgaver. Utvalget kom til at rettighetene og pliktene er noe forskjellig for rollene som forsker, lærer og formidler. For forskerrollen mente utvalget at akademisk frihet består av:

1. Frihet til å stille spørsmål – også ved det autoriteter anser som etablert kunnskap og forståelse, og ved saksforhold eller teser som det knytter seg sterke interesser og eller følelser til.
2. Frihet til å bestemme hvilket materiale og hvilke metoder man vil benytte for å finne svar, mer presist et sant eller holdbart svar.
3. Frihet til å legge frem hypoteser, resultater og resonnementer offentlig.

Departementet mener at utvalget har gitt en god definisjon og avgrensning av hva som ligger i prinsippet om akademisk frihet. Utvalgets definisjon samsvarer med det som fremheves både i internasjonal faglitteratur og policydokumenter. Utvalget understreket at begrunnelsen for akademisk frihet er ikke først og fremst å verne den enkelte forskers rettigheter, men å sikre uavhengig, forskningsbasert kunnskap og erkjennelse til gode for borgerne, myndigheter, næringsliv og samfunnet i sin helhet, jf. kapittel 3.1. Utvalget slo videre fast at dersom friheten brukes i strid med grunnleggende formål og normer for virksomheten – en velprøvd og strengt vitenskapelig tenkemåte, bruk av de beste metoder og data, redelighet og tilrettelegging for kritisk innsyn og etterprøving m.m. – så åpner den akademiske friheten for sanksjoner. Departementet viser også til at utvalget legger til grunn at akademisk frihet har et noe forskjellig innhold i forsker-, lærer, og formidlerrollen.

Universiteter og høyskoler står i et spenn mellom samfunnets behov for utdanning, grunnforskning, anvendt forskning, generell kunnskapsformidling og brukerrettet samarbeid om forskningsbaserte tjenester og produkter. Hver oppgavetype har sin egen logikk. En forståelse av at frihetens innhold avhenger av rollen, gjør det lettere for alle aktører å bli enige om regler for hvordan friheten skal brukes og begrensningene håndheves.

³ Se St.meld. nr. 39 (1998–1999) *Forskning ved et tidskille* og Innst. S. nr. 110 (1999–2000); St.meld. nr. 27 (2000–2001) *Gjør din plikt... om kvalitetsreformen* og Innst. S. nr. 337 (2000–2001); Innst. O. nr. 48 (2004–2005); St.meld. nr. 20 (2004–2005) *Vilje til forskning* og Innst. S. nr. 232 (2004–2005).

⁴ Sitatet er fra Innst. O. nr. 48 (2004–2005) om universitets- og høyskoleloven.

Et gjennomgangstema i Underdalutvalgets utredning er hvordan akademisk frihet må forstås i de tilfellene hvor forskningen eller utviklingsarbeidet krever koordinert samarbeid. Utvalget har behandlet den individuelle frihetens innhold og begrensninger i slike sammenhenger på en grundig, balansert og dekkende måte. Utvalget presiserer at all koordinering innebærer at den enkelte deltaker må innordne seg under et felles opplegg. Slik samordning vil normalt gi de beste resultater når den baseres på kollegiale beslutningsprosesser med aktiv deltakelse i et arbeidsfellesskap. Den individuelle friheten vil i en slik sammenheng måtte forstås som frihet til å ta egne initiativ, argumentere ut fra egne faglige vurderinger, og – i den grad det er forenlig med de arbeidsforpliktelser som til enhver tid tilligger stillingen – rett til å avstå fra å delta. Departementet er enig med utvalget i at behov for koordinering av arbeidsoppgaver ikke kan berette krav til den enkelte forsker og lærer om å gå på akkord med egen faglig overbevisning. Omvendt gjelder at prinsippet ikke hjemler noe krav på å få være fristilt deltaker i et kollektivt og samordningskrevende prosjekt.

Ikke sjeldent er koordinert samarbeid om forskning helt nødvendig på grunn av problemstillingens natur, for eksempel i store tverrfaglige prosjekter i eksperimentelle fag. Departementet vil imidlertid påpeke at koordinert samarbeid kan gjøre det mulig å nå områder som enkeltforskere ikke har innenfor rekkevidde, også i fagfelt som har individuell forskning som hovedtradisjon. Sånn sett kan forskning som er koordinert gjennom faglig ledelse, være nødvendig for høy kvalitet også i for eksempel humaniora og samfunnsvitenskapene.

Utvalget konstaterte at prinsippet om individuell akademisk frihet i det alt vesentlige må begrunnes funksjonelt ut fra en antakelse om at det gir den mest formålstjenlige ramme for søking etter, og formidling av, sann kunnskap og forståelse, og for kunstnerisk utviklingsarbeid. Departementet deler utvalgets syn på at institusjonene bare kan oppfylle samfunnsrollen ved å sikre at grunnprinsippene for sannhetssøkende virksomhet preger det daglige arbeid. Vern om den enkelte medarbeiders faglige integritet er ett slikt grunnleggende prinsipp.

Et gjennomgangstema i de siste årenes politiske debatt om institusjonell autonomi og individuell akademisk frihet har vært at den enkelte forskers eller lærers frihet ikke kan være ubegrenset. De begrensningene som følger av virksomhetens grunnleggende formål og normer er nevnt over. Utvalget drøftet videre en rekke legitime begrensninger i individuell akademisk frihet som er knyttet til samfunnshensyn, institusjonenes oppgaver og for-

pliktelser, forhold ved institusjoner med særskilt faglig og verdimessig grunnlag, og oppdragsforskning. Utvalgets gjennomgang av legitime begrensninger, som ble positivt mottatt av de aller fleste høringsinstansene, ligger til grunn i departementets vurdering av lovforslaget og i merknadene til bestemmelsene.

3.3 Klarere premisser – lovfesting av akademisk frihet

Selv om grunntanken om akademisk frihet synes å stå sterkt i vårt samfunn, mente utvalget at denne friheten i praksis utfordres fra mange ulike hold – ofte som en bivirkning av allmenne trekk ved samfunnsutviklingen eller ved offentlig politikk. Utvalget konkluderte med at utviklingen representerer en betydelig endring av rammebetingelsene for forskning, faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid og høyere utdanning. Konsekvensene for individuell akademisk frihet er ikke entydige. Utvalget mente at denne usikkerheten i seg selv gir grunn til å vurdere tiltak som kan styrke vernet av akademisk frihet. En klarere rettslig forankring av prinsippet er ett slikt tiltak.

Departementet mener at akademisk frihet har gode vilkår i universitets- og høyskolesektoren i Norge. *Universitets- og høyskolerådet* er av samme oppfatning og sier i sin høringsuttalelse at de ikke tror den akademiske friheten er truet i Norge i dag. Etter departementets mening innebærer dette også at rammebetingelsene for universiteter og høyskoler er slik at de gir gode rammebetingelser for å utøve akademisk frihet. Dette gjelder også for forskning, faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid i fagfelt som ikke er omfattet av særskilte satsinger ved den enkelte institusjon eller hos statlige myndigheter. Også utvalget mente at en forskers frihet til å stille spørsmål og til å velge fremgangsmåte for å finne svar ikke kan implisere en forpliktelse for staten eller andre aktører til å finansiere ethvert prosjekt.

Utvalget konkluderte med at prinsippet om akademisk frihet må være å anse som ulovfestet rett. Departementet slutter seg i utgangspunktet til utvalgets vurdering av dette. Samtidig er det mange tegn som tyder på at aktørene i og omkring sektoren er usikre på hvordan akademisk frihet skal forstås og utøves i dag. Departementet mener at en lovfesting vil kunne bidra til å klargjøre roller, rettigheter og plikter for aktørene på alle nivåer og slik styrke virksomheten ved universiteter og høyskoler. Ansatte vil få et rettslig uttrykk som gir tydeligere legitimitet for den friheten de trenger til å kunne utfolde sin kreativitet og utvikle ny erkjennelse og kunnskap. Institusjonene vil få klarere

rammer for å utøve strategisk styring og faglig ledelse. Norges forskningsråd, samarbeidspartnerer, andre bidragsytere og virksomheter i offentlig og privat sektor vil få et ryddigere bilde av akademiske prinsipper å forholde seg til når de inngår kontrakter med universiteter og høyskoler om forskningsoppdrag. Myndighetene vil få et bedre grunnlag for å ivareta de sentrale akademiske prinsippene ved utforming og anvendelse av regelverk og styringsvirkemidler overfor universitets- og høyskolesektoren.

Departementet viser også til at lovfesting av akademisk frihet vil bringe universitets- og høyskoleloven på linje med tilsvarende lovgivning i en rekke andre land. Lovfesting vil således markere en nasjonal vilje til å oppfylle og holde fast ved internasjonale standarder når det gjelder vern av denne friheten.

4 Gjeldende rett

4.1 Universitets- og høyskoleloven

I dag er ikke prinsippet om individuell akademisk frihet lovfestet. Oppfatningen om at det er en kjerne av faglig frihet for ansatte i forsknings- og undervisningsstillinger som verken arbeidsgiver eller andre kan gripe inn i, har sine røtter i den europeiske universitetstradisjonen, og er i seg selv et tungtveiende argument for at det i dag gjelder en ulovfestet regel om en individuell akademisk frihet. Både Stortinget og departementet har i forarbeidene til gjeldende lov og i den tidligere universitets- og høyskolelovgivningen lagt til grunn et ulovfestet prinsipp om individuell akademisk frihet.

Ryssdalutvalget, som utredet forslag til ny felles universitets- og høyskolelov, fremhevet i sin innstilling på side 141 (NOU 2003: 25) at «også den enkelte ansatte i undervisnings- og forskningsstilling skal ha en akademisk og kunstnerisk frihet. Institusjonenes ledelse skal ikke gi instruksjoner i forhold til den enkeltes forskningsmetoder og resultater eller kunstneriske arbeid». Ryssdalutvalget mente videre at individuell akademisk frihet er «...en nødvendig forutsetning for at institusjonene skal kunne utføre sitt samfunnsoppdrag på en betryggende måte».

I Innst. O. nr. 48 (2004–2005) viste Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen til et svarbrev fra Utdannings- og forskningsdepartementet, vedrørende en eventuell lovregulering av akademisk frihet, hvor det fremgår at:

«Ansatte ved universiteter og høyskoler i dag har individuelle akademiske rettigheter, men

det er vanskelig å avgrense tydelig hvor grensen for den enkelte ansattes akademiske frihet faktisk går. Departementet viser i den sammenheng til at det i dag ikke foreligger en entydig eller allmenngyldig definisjon av hva som ligger i begrepet akademisk frihet...Det er også som prinsipp klart at den enkelte ansatte vil ha en akademisk frihet til å velge den vitenskapelige metode som kan benyttes for å besvare en akademisk problemstilling. At den enkelte ansatte har en slik akademisk frihet gir imidlertid ingen automatiske rettigheter i forbindelse med finansiering av den enkeltes forskningsaktiviteter.»

I St.meld. nr. 20 (2004–2005) *Vilje til forskning* (forskningsmeldingen) side 142, bemerket departementet «at den enkelte tilsatte ved universiteter og høyskoler i dag har en utstrakt faglig autonomi, og at dette er en viktig premisse for forskningenes uavhengighet og legitimitet. Den enkelte tilsattes autonomi er viktig for at universiteter og høyskoler skal kunne oppfylle lovens formål og ivareta sin funksjon i samfunnet». Forskningsmeldingen påpekte at vanlig praksis ved universiteter og høyskoler er at forskeren selv velger forskningsemner og metoder innenfor rammene av ansettelseskontrakten (fagområde, forskningsspesialitet og pålagte undervisningsoppgaver). Men institusjonens økonomiske rammer og samlede oppgaver, herunder behovet for å konkurrere om forskningsmidler fra EU og forskningsrådsprogrammer, kan føre til faglig ledelse og koordinering i forskergrupper som medfører spenninger mellom enkeltforskeres ønsker og institusjonens behov. Meldingen konkluderte med at «institusjoner må derfor ha en forskningsfrihet som på noen områder går lengre enn den enkelte tilsattes. Den enkelte forsker må ha frihet til å velge metode, fremgangsmåter og emner innenfor institusjonens forskningsstrategiske rammer på det fagfeltet vedkommende er tilsatt på. Den enkelte må også stå fritt til å publisere sine egne forskningsresultater.»

Selv om det er bred enighet om at den enkelte forsker har en individuell akademisk frihet, vil det alltid være en viss usikkerhet med hensyn til det mer presise innhold av denne faglige friheten så lenge prinsippet er ulovfestet. Underdalutvalget skrev i utredningen:

«Regelens kjerne er en rett for den enkelte forsker til å velge emne, definere problemstilling og fastsette metode for sin forskning og til å avgjøre hvordan publisering skal skje. Denne ulovfestede regelen anses som en konsekvens av det vitenskapsideale som er utviklet som etisk og metodisk grunnlag for moderne forskning. Den er i første rekke begrunnet i at en slik frihet er påkrevd for at universiteter og høyskoler

skal kunne innfri sitt formål og sine oppgaver, den er forankret i en langvarig praksis, og den er også forutsatt i forarbeidene til universitets- og høyskoleloven. På individnivå er denne akademiske friheten en arbeidsrettslig begrensning i styringsretten til arbeidsgiverne i universitets- og høyskolesektoren».

4.2 Akademisk frihet og arbeidsrett

Verken arbeidsmiljøloven, tjenestemannsloven eller hovedtariffavtalen inneholder bestemmelser som direkte har betydning for forskeres individuelle akademiske frihet, og universitets- og høyskoleloven § 1–5 regulerer, som nevnt over, bare institusjonenes autonomi. Utgangspunktet i et arbeidsforhold er at arbeidstaker er underlagt arbeidsgivers styringsrett, det vil si arbeidsgivers rett til å organisere, lede, kontrollere og fordele arbeidet. Styringsretten er imidlertid ikke ubegrenset og kan best forklares som den restkompetanse arbeidsgiver står igjen med etter de begrensninger som følger av lov, avtale, ulovfestet rett og eventuelt andre rettsgrunnlag. De individuelle akademiske rettighetene, herunder den akademiske frihet, vil – uavhengig av om de forblir ulovfestet eller lovfestes – være en slik begrensning i arbeidsgivers styringsrett.

Når det gjelder de nærmere grensene for styringsretten, vil det være nyanser mellom undervisning, forskning og formidling. Det følger av universitets- og høyskoleloven § 3–3 tredje ledd at institusjonens styre «fastsetter studieplan for det faglige innholdet i studiene». Institusjonene må kunne forutsette at undervisningen skal ha en tilknytning til studieplanen, herunder fastsette rammer for fordelingen av undervisningsressursene. Den enkelte universitets- og høyskoleansatte vil innenfor disse rammene, ha en betydelig frihet når det gjelder innhold i og utførelse av egen undervisning.

4.3 Annen lovgivning av betydning for den individuelle akademiske frihet

Det finnes en rekke lover og forskrifter som begrenser forskerens valg av metode. Disse begrensningene er ofte begrunnet i hensynet til berørte enkeltpersoner eller samfunnsverdier. Det gis ikke en redegjørelse for innholdet eller begrunnelsen for disse reglene her, men departementet mener, i likhet med Underdalutvalget, at disse begrensningene er legitime.

Det finnes også lovbestemmelser som regulerer rettighetsspørsmål i tilknytning til forskningsresultater i åndsverkloven og i arbeidstakeroppfinnelsloven. Sistnevnte lov gir vitenskapelig personale

ved universiteter og høyskoler en rett til fritt å publisere sine forskningsresultater, selv om dette kan hindre institusjonene i å utnytte oppfinnelsen nærmingsmessig.

5 Lovfesting av akademisk frihet

5.1 Utvalgets forslag

Underdalutvalget har foreslått en lovfesting av individuell akademisk frihet som skal gjelde for alle ansatte i undervisnings- eller forskningsstillinger ved de institusjoner som går inn under universitets- og høyskoleloven. Det foreslås at bestemmelsen i første rekke skal gjelde forholdet mellom institusjonen og deres ansatte, men utvalget foreslår også bestemmelser om forholdet mellom en ansatt og en ekstern oppdragsgiver og interne eller ekstern samarbeidspartnere.

Utvalget viste til at de foreslåtte bestemmelsene vil kunne ivareta fem hovedfunksjoner:

1. En regulering av de ansattes akademiske frihet vil gi uttrykk for hvilke hovedprinsipper Stortinget som lovgiver forutsetter lagt til grunn i forholdet mellom ansatte i undervisnings- og forskningsstillinger på den ene siden, og den faglige og administrative ledelsen på den andre.
2. Bestemmelsene vil inngå som rammer for det arbeidsrettslige arbeidsforholdet mellom den enkelte ansatte og institusjonen som arbeidsgiver.
3. Det vil på sikt resultere i en klarliggjøring av forholdet mellom den enkelte ansattes rettigheter og plikter og institusjonens rettigheter og plikter.
4. Bestemmelsen kan ha indirekte effekter overfor offentlige eller private institusjoner som finansierer prosjekter da bestemmelsen gir uttrykk for et overordnet ideal.
5. En lovfesting av kjerneinnholdet i akademisk frihet og vitenskapelighet vil få en viktig symbolfunksjon også utenfor universitets- og høyskolelovens virkeområde.

5.2 Høringsinstansenes merknader

Flertallet av høringsinstansene sluttet seg til utvalgets forslag om å lovfeste den individuelle akademiske friheten. Flere av høringsinstansene mener at utvalget har utført et grundig og godt arbeid, og at utredningen vil bli et viktig referansedokument i fremtiden. Mange av høringsinstansene i universitets- og høyskolesektoren mente at balansen mel-

lom institusjonenes styringsbehov og de individuelle rettighetene var godt ivaretatt. Svært mange mente at utvalget hadde gjort en viktig og grundig jobb og at utredningen vil bli et viktig referansedokument i fremtiden. Et stort flertall av høringsinstansene støttet ordlyden i utvalgets lovforslag.

En del av høringsinstansene påpekte at en lovfesting ikke er tilstrekkelig for å gjøre den akademiske frihet reell. Svekkede rammebetingelser er en større trussel for akademisk frihet enn direkte pålegg og instruksjoner. *Norges Studentunion* og *Studentenes Landsforbund* mente studentrollen i for liten grad inkluderes i utredningen.

5.3 Departementets vurderinger

5.3.1 Institusjonens styringsbehov og faglig ledelse

Institusjonens strategiske styring av faglig virksomhet

Styret ved universiteter og høyskoler er pålagt å «trekke opp strategien for institusjonens utdannings- og forskningsvirksomhet og annen faglig virksomhet og legge planer for den faglige utvikling i samsvar med de mål som er gitt av overordnet myndighet for sektoren og institusjonen», jf. universitets- og høyskolelovens § 9–2 første ledd. Det ligger i sakens natur at institusjonene har forskjellig tilnærming til strategisk styring, men noen fellestrekk kan likevel trekkes frem. Blant disse er at de langsiktige målene og overordnede strategiske grep blir utarbeidet i samarbeid med fagmiljøene som utfører undervisning, forskning, utviklingsarbeid og formidling. Utvalgte satsinger blir iverksatt gjennom en blanding av organisatoriske grep som for eksempel forskningssentra, programmer og administrative støttefunksjoner og gjennom kanalisering av ressurser til prioritert aktivitet i ordinære avdelinger og institutter. Mange slike virkemidler krever koordinert innsats som igjen krever faglig ledelse fra prosjektledere, senterledere, instituttledere og dekaner. Konsekvensene for den enkelte forsker, lærer og formidler er ikke entydig. For noen vil strategiske satsinger medføre at mulighetsrommet for den akademiske frihet blir større, mens for andre kan mulighetsrommet bli mindre.

Lovfesting av individuell akademisk frihet og konsekvenser for institusjonens styring

Som i nevnt i kapittel 3 mener departementet at akademisk frihet har gode vilkår i universitets- og høyskolesektoren i Norge. Videre slutter departementet seg i utgangspunktet til Underdalutvalgets

vurdering av at prinsippet om akademisk frihet må være å anse som ulovfestet rett. Slik lovforslaget er utformet, er det i hovedsak en kodifisering av gjeldende rett. Av dette følger at gjeldende praksis for styring og ledelse ved institusjonene i utgangspunktet ikke er i konflikt med prinsippet om individuell akademisk frihet. En lovfesting vil imidlertid kunne bidra til å klargjøre roller, rettigheter og plikter for aktørene på alle nivåer og slik styrke virksomheten ved universiteter og høyskoler i Norge, jf. også kapittel 3. Det vises forøvrig til omtale i påfølgende kapitler av i hvilken grad prinsippet om individuell akademisk frihet legger begrensninger på institusjonens styring i faglig ledelse og den enkelte forskers rettigheter.

5.3.2 Behov for lovfesting av individuell akademisk frihet

Selv om Underdalutvalgets forslag til lovfesting av rettighetene på individnivå i hovedsak svarer til gjeldende ulovfestet rett, er det etter departementets syn en rekke fordeler med lovfesting. Blant annet fordi gjeldende ulovfestet rett ikke fremstår som entydig. En lovfesting vil kunne klargjøre dette. Det er heller ikke gitt at det i styringsorganer i ledelsen og blant de ansatte på universiteter og høyskoler er kunnskap om, og aksept for, at det gjelder et ulovfestet prinsipp om akademisk frihet i arbeidsavtalene for de ansatte i undervisnings- og forskerstillinger, utdanningsstillinger eller stillingen forsker. Grunnlaget for en mulig tvil om eksistensen av disse rettighetene vil bli fjernet ved lovgivning. Som ulovfestet rett, vil innholdet i den individuelle friheten i utgangspunktet måtte betraktes som en rettslig standard, som i stor grad må baseres på gjeldende praksis ved universitetene og høyskolene. Siden praksis er i kontinuerlig utvikling, medfører dette en risiko for utglidning. En slik risiko vil begrenses ved lovfesting.

Departementet vil presisere at en lovfesting ikke vil innebære en endring av dagens rettstilstand, og en lovfesting vil heller ikke få økonomiske konsekvenser i form av rett til økt finansiering eller forskningsressurser til den enkelte ansatte.

En lovfesting av akademisk frihet vil bringe universitets- og høyskoleloven på linje med tilsvarende lovgivning i en rekke land. Departementet vil også vise til *The Charter of Fundamental Rights of the European Union* (2000), hvor det i artikkel 13 er fastsatt at: «*The arts and scientific research shall be free of constraint. Academic freedom shall be respected*». I *UNESCOs Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel* (1997), gis det uttrykk for universelle forventninger til lande-

nes lovgivning og praksis knyttet til akademisk frihet, stillingsvern og lignende. Europarådet har også gitt en anbefaling om et lovfestet vern av den akademiske frihet, og dermed bidratt til at prinsippet får en sterkere rettslig forankring og større politisk aksept i de europeiske land hvor det i dag har en mer uklar stilling.

Departementet støtter rammene for utvalgets forslag til ny § 1–5 ved at bestemmelsene om individuelle rettigheter lovteknisk forankres sammen med bestemmelsene som regulerer den institusjonelle autonomi.

Departementet mener at den individuelle akademiske friheten for de som er ansatt i undervisnings- og forskerstillinger, utdanningsstillinger eller stillingen forsker må lovfestes. Dette innebærer at studenter ikke vil være omfattet av lovbestemmelsen.

Stipendiater er begynnende forskere, men også under utdanning. Utvalget mente at prinsippene om akademisk frihet i forskerrollen vil kunne gjøres gjeldende for stipendiatrollen med de begrensninger som ligger i avtalen med doktorgradsprogrammet, herunder plikten om å underkaste seg faglig veiledning. Departementet slutter seg til utvalgets vurdering av akademisk frihet for stipendiater.

6 Institusjonens ansvar for tilrettelegging (utvalgets første ledd)

6.1 Utvalgets forslag

Utvalget viste til at en lovfesting av institusjonens plikt til å fremme og verne akademisk frihet må sees i sammenheng med lovens formål om å legge til rette for at universiteter og høyskoler kan tilby utdanning og utføre forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid på høyt internasjonalt nivå. Koblingen i første ledd andre setning av faglige og etiske prinsipper anses å være i samsvar med internasjonale normer.

Utvalget skrev i sin merknad til lovforslagets første ledd:

«Når det gjelder de etiske krav må det skilles mellom vitenskapelig uredelighet på den ene siden og god praksis på den annen. Etter den vedtatte, men ennå ikke ikrafttrådte, lov om forskningsetikk skal det opprettes et nasjonalt utvalg som skal uttale seg om hvorvidt forskning har vært vitenskapelig uredelig.»

Utvalget viste videre til forskningsetikkloven som i § 5 andre ledd definerer uredelighet slik:

«Med vitenskapelig uredelighet menes forfalskning, fabrikkering, plagiering og andre alvorlige brudd som god vitenskapelig praksis som er begått forsettlig eller grovt uaktsomt i planlegging, gjennomføring eller rapportering av forskning.»

Utvalget understrekte at:

«Henvisningen i ny § 1–5 til anerkjente vitenskapelige, kunstfaglige, pedagogiske og etiske prinsipper vil stille langt høyere fagetiske krav enn grensen mot vitenskapelig uredelighet slik den fremgår av forskningsetikkloven. Det er heller ikke tilstrekkelig at det foreligger en faglig praksis som skjærer klar av uredelighet. Den faglige praksis må være anerkjent, det vil da bli oppfattet som god praksis i lys av anerkjente nasjonale og internasjonale faglige og etiske prinsipper for virksomheten.»

6.2 Høringsinstansenes merknader

De fleste høringsinstansene slutter seg til forslaget til ny bestemmelse i første ledd og mener at det er viktig at dette ansvaret nå presiseres. Noen få høringsinstanser mener at et tilsvarende ansvar også bør lovfestes for de ansatte.

Universitetet i Oslo ønsker å uttrykke de sentrale prinsippene i den akademiske frihet på en mer prinsipiell måte enn i utvalgets forslag og foreslår blant annet et nytt første ledd: «*Akademisk frihet er grunnleggende for forskning, undervisning og kunstnerisk utviklingsarbeid.*»

NTNU slutter seg til bestemmelsen, men viser til at universiteter og høyskoler driver en omfattende profesjonsutdanning. Dette vil bli bedre ivaretatt dersom man i oppramsningen «...*anerkjente vitenskapelige, kunstfaglige og etiske prinsipper*» også tar med «*profesjonsfaglige*».

Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab støtter forslaget om at institusjonene skal fremme og verne den akademiske friheten og presiserer at dette innebærer blant annet at ledelsen har plikt til å legge til rette for at ansatte kan forske, undervise og formidle i tråd med sine tilsetningsvilkår.

Det Norske Videnskaps-Akademi mener at første ledd andre setning gir institusjonens ledelse autoritet til å definere hva som er anerkjente vitenskapelige prinsipper. De mener dette er en uakseptabel begrensning av den individuelle friheten formulert i fjerde ledd. De viser videre til at mange vitenskapelige gjennombrudd har skjedd på grunn av avvik fra anerkjente prinsipper. Setningen bør derfor erstattes med UNESCOs definisjon av akademisk frihet, og første ledd bør ha en setning som omtaler

nødvendigheten av kunnskapens frie tilgjengelighet.

De nasjonale forskningsetiske komiteer er skeptiske til formuleringen «*anerkjente prinsipper*» fordi også nyskaping bør være forskeres ambisjon. Komiteene foreslår derfor at formuleringen anerkjente prinsipper erstattes av formuleringen «*grunnleggende prinsipper*».

6.3 Departementets vurderinger

Departementet mener det er viktig at universiteter og høyskolars ansvar for å fremme og verne om den akademiske friheten fremgår tydelig i loven.

Enkelte høringsinstanser har vært skeptiske til formuleringen «*anerkjente prinsipper*». Departementet viser til at «*anerkjent*» ikke viser til innholdet i forskningen. «*Anerkjente vitenskapelige prinsipper*» må i denne sammenheng forstås som skikkelighet i utføringen av forskningen, herunder en frihet til å ha avvikende prinsipper. Departementet mener det er viktig at nyskaping er en del av en forskers ambisjon.

Departementet mener at det er overflødig å ta med «*profesjonsfaglige*» inn i lovteksten fordi også profesjonsutdanninger er forskningsbaserte.

Departementets forslag pålegger universiteter og høyskoler en positiv plikt til å fremme og verne om den akademiske friheten, herunder en plikt til å sikre at virksomheten utøves i samsvar med «*anerkjente vitenskapelige, kunstfaglige, pedagogiske og etiske prinsipper*».

Det vises til lovforslaget § 1–5 første ledd.

7 Institusjonenes faglige autonomi og verdigrunnlag (utvalgets andre og tredje ledd)

7.1 Utvalgets forslag

Utvalgets forslag til nytt andre ledd hjemler institusjonenes faglige og verdimeslige grunnlag og tilsvarende § 1–5 andre ledd i gjeldende lov, bortsett fra tilføyelsen av ordet «*ellers*». Utvalget viste til at tilføyelsen er tatt inn i lovforslaget «*...for å tydeliggjøre at institusjonenes praktisering av sitt faglige og verdimeslige grunnlag må skje innenfor de rammene som følger av plikten til å fremme og verne den akademiske frihet etter første avsnitt. Tilføyelsen medfører ingen realitetsendring i forhold til det som må anses som gjeldende rett, både ut fra loven som den nå lyder og ut fra akkrediteringspraksisen til NOKUT*».

Utvalgets forslag til tredje ledd om institusjonenes faglige autonomi svarer fullt ut til § 1–5 første

ledd i gjeldende lov. Bestemmelsen fastsetter den faglige autonomi på institusjonsnivå og «*...må sees i sammenheng med andre bestemmelser i samme lov, blant annet § 3–3, som eksplisitt gir den enkelte institusjon et sett nærmere spesifiserte faglige fullmakter*».

7.2 Høringsinstansenes merknader

De fleste høringsinstansene støttet forslaget og hadde gjennomgående få merknader til utvalgets forslag til andre og tredje ledd.

Universitetet i Oslo mener at ordet «*ellers*» i andre ledd er en viktig tilføyelse som tydeliggjør at prinsippene i første ledd skal være overordnet, og de støtter videreføringen i tredje ledd.

Politihøgskolen mener at tilføyelsen av ordet «*ellers*» svekker institusjonenes rett til å utforme sitt faglige og verdimeslige grunnlag og bør fjernes.

Ansgar Teologiske Høgskole understreker betydningen av at den enkelte institusjon har anledning til å gjøre prioriteringer ut fra faglige og verdimeslige vurderinger i henhold til bestemmelsen i andre ledd. De understreker at dette gjelder for alle institusjoner, men for profesjonsutdanning knyttet til kirkelig utdanning vil eksempelvis en konfesjonell reservasjon kunne være av en spesiell betydning.

Norsk lærerakademi viser til tredje ledd og bemerker at selv om utvalget uttaler at det er de materielle rammevilkårene som er det største hinder for forskningsfrihet, så kommer ikke dette til uttrykk i lovforslaget. De mener at det bør lovfestes at institusjoner likebehandles økonomisk og strukturelt, slik at de forskjellige forskningsinstitusjonene i universitets- og høyskolesektoren får like rammevilkår. Norsk lærerakademi foreslår at følgende tekst tas inn før den nåværende tekst i tredje ledd: «*Statlige og kommunale forvaltningsorgan skal fremme akademisk frihet og institusjonell selvbestemmelse ved å gi tilsvarende rammevilkår for forskningsaktiviteten ved offentlige og private institusjoner i universitets- og høyskolesektoren*».

Kristne Friskolers Forbund presiserer at et bestemt livssyn eller fagsyn vil kunne føre til begrensninger i de ansattes frihet til selv å bestemme innholdet i forskning og undervisning, men dette er en forutsetning for virksomheten i denne typen institusjoner, og man må kunne kreve at forskningen er institusjonsrelevant.

Fornynings- og administrasjonsdepartementet mener at det bør fremgå i tredje ledd bokstav b at forbudet mot pålegg og instruksjoner ved individuelle ansettelses er et prinsipp som gjelder alle innstillings- og tilsetningsorganer i statsforvaltningen.

7.3 Departementets vurdering

Forslaget til nytt andre ledd svarer til andre ledd i gjeldende lov bortsett fra tilføyelsen av ordet «ellers». Tilføyelsen av «ellers» medfører en viss avgrensning av institusjonenes rett til å utforme sitt eget faglige og verdimessige grunnlag ved at det må skje innenfor de rammene som foreslås i første ledd. Departementet mener at denne tilføyelsen er viktig for å tydeliggjøre at prinsippene i lovforslagets første ledd skal være overordnet og felles for alle institusjoner som gir akkreditert utdanning på høyere nivå. Men det presiseres at tilføyelsen ikke medfører noen realitetsendring i forhold til gjeldende rett. Departementet viser i den sammenheng til at det i forarbeidene til loven, jf. Ot.prp. nr. 79 (2003–2004), er gitt uttrykk for at en klar forutsetning for og begrensning i institusjonenes rett til å fastsette sitt eget faglige eller verdimessige grunnlag, er at institusjonens faglige eller verdimessige grunnlag ikke er styrende i forhold til det vitenskapelige innholdet i undervisningen og forskningen. Innenfor denne rammen må det være rom for ulikheter institusjonene i mellom. Eventuelle begrensninger i den enkeltes akademiske frihet, ut fra et faglig eller verdmessig grunnlag, må være særskilt begrunnet i institusjonens faglige eller verdimessige grunnlag og må være klart forankret i institusjonens regelverk (vedtekter med videre). Slike begrensninger forutsetter at rammene foreligger klart og skriftlig ved ansettelse, og at medarbeideren aksepterer denne rammen som en del av ansettelsesvilkårene.

Forslaget til tredje ledd tilsvare § 1–5 første ledd i gjeldende lov. Departementet mener denne bestemmelsen fortsatt bør stå i loven. Universitetene og høyskolenes rett til selv å bestemme læreinnholdet i undervisningen og innholdet i forskningen er av avgjørende betydning for institusjonenes faglige uavhengighet, og er en viktig forutsetning for at de skal ha mulighet til å sikre den enkelte ansattes akademiske frihet. Det samme gjelder institusjonenes rett til selv å foreta individuelle ansettelser og utnevnelser. Bestemmelsene innebærer at institusjonens eier eller overordnet myndighet ikke kan gi pålegg eller instruks i slike saker, med mindre det er særskilt hjemmel i lov eller forskrift. Bestemmelsen angir et forbud mot direkte pålegg fra institusjonens eier eller overordnet myndighet i enkelt saker, men vil ikke være til hinder for at private institusjoner i sine vedtekter eksempelvis har egne bestemmelser om vilkår for ansettelse, jf. andre ledd. Bestemmelsen må avgrenses mot lovbestemmelser og regelverk som angir særskilte prosedyrer for ansettelse i undervisnings- og forskerstillinger, utdanningsstillinger eller stillingen forsker.

Eventuelle særskilte krav ved ansettelser må skje innenfor de rammer som følger av arbeidsmiljøloven.

Det vises til lovforslaget § 1–5 andre og tredje ledd.

8 Valg av emne og metode (utvalgets fjerde ledd)

8.1 Utvalgets forslag

Utvalget kom frem til at retten for den enkelte ansatte til å velge emne, definere problemstilling og bestemme metode for forskning, er kjernen i den akademiske frihet på individnivå. Ansatte må i denne sammenheng forstås som både fast og midlertidig vitenskapelige ansatte, herunder også stipendiater. Forslaget skal ikke omfatte studenter direkte, men etiske prinsipper som etterrettelighet og kreditering av kilder, vil også gjelde for studentenes selvstendige arbeider med for eksempel masteroppgaver.

Utvalget skriver at individuell akademisk frihet innebærer en ufravikelig begrensning i avtalefriheten når det gjelder ansettelse ved universiteter og høyskoler. «*Rett til å velge*» i forslaget fjerde ledd er ment å markere denne individuelle og ufravikelige rettigheten «*innenfor de rammer som følger av ansettelsesforholdet eller særskilt avtale*». Så lenge den ansatte oppfyller sine forpliktelser etter den «*særskilte avtale*» har hun eller han rett til å gjennomføre sin forskning uten inngrep fra avtalepartene, selv om konklusjonen skulle komme til å stride mot oppdragsgivers ønske eller interesser, eller komme i konflikt med resultater som andre forskere tilknyttet prosjektet har lagt frem. Utvalget skrev i utredningen at:

«...viktige deler av utviklingen av de enkelte fag og forskningsområder skjer ved overskridelse av tradisjonelle faggrensener, eller ved sammenkobling av elementer fra ulike disipliner. Retten til å velge tema og metode må derfor omfatte også grenseoverskridende forskning og kunstnerisk utviklingsarbeid, så lenge innretning og arbeidsform viser at dette springer ut av og ses i sammenheng med stillingens kjerneområde. Utvalget vil videre mene at den enkelte ansatte ikke bare har en rett, men også en plikt til å tilpasse seg slike faglige overskridelser og sammenkoblinger når utviklingen i faget tilsier det. Tilsvarende har den enkelte institusjon både rett og plikt til å ta initiativ for å sikre at den kan være på høyde med – og helst bidra til – den faglige utvikling, også når utviklingen tar nye og uforutsette veier.»

8.2 Høringsinstansenes merknader

De fleste høringsinstansene støtter balansen mellom institusjonens styringsrett og den enkelte forskers individuelle frihet som følger av lovteksten, men noen mener at grensedragningen ikke er tydelig nok og at bestemmelsen vil kunne skape konflikter.

Universitetet i Oslo støtter forslaget og presiserer at når det gjelder «*særskilt avtale*» som kan utfylle «*de rammer som følger av ansettelsesforholdet*» er det viktig å skjelle mellom avaler som inngås i kollegialt samarbeid innenfor tilsettingsavtalens rammer, og avtaler om mer omfattende samarbeid.

Universitetet for miljø- og biovitenskap viser til at det kan oppstå interessekonflikter mellom universitets behov for strategisk faglig styring og den enkelte forskers frihet. Dette er forhold som utvalget ikke gir tydelige svar på. Samtidig sier de at de ikke har høstet erfaringer som tilsier at en lovfesting av den individuelle akademiske friheten vil utfordre institusjonens styringsbehov på en måte som ikke er håndterbar.

Norges Handelshøyskole har ingen konkrete merknader til selve lovteksten, men de har noen kommentarer når det gjelder merknadene til fjerde ledd i utredningen. I merknadene hvor utvalget blant annet tar opp spørsmålet om begrensning av den akademiske frihet som følger av «*særskilt avtale*», berøres ikke spørsmålet om bindinger som kan følge av eksternt finansierte stillinger, for eksempel gaveprofessorater. NHH viser til at man kanskje ubevisst vil være tilbakeholdende med å formulere konklusjoner som kan virke negative for giveren, herunder kan en oppleve å komme i konflikt mellom egne faglige prioriteringer og hensynet til resurstilgangen for egen institusjon.

Høgskolen i Hedmark setter spørsmålstegn ved om det fremgår tydelig nok i merknadene til fjerde ledd at utvalget legger «*fagområdet*» til grunn for sitt forslag til formuleringen «*rammer som følger av ansettelsesforholdet*».

Høgskolen i Lillehammer savner en lovfesting av ansattes plikt til å ivareta sin uavhengighet også i forhold til eksterne instanser ved for eksempel eksternt finansiert virksomhet. De forslår at et ansvar tilsvarende det institusjonene pålegges i første ledd også knyttes til de ansattes rettigheter og plikter. De etterlyser en bedre avklaring av balanseforholdet mellom den enkeltes frihet og institusjonens premisser i lovteksten.

PolitiHøgskolen mener at fjerde ledd vil kunne skape konflikter og åpne for vanskelige fortolkninger. Bestemmelsen vil kunne bidra til å svekke institusjonenes muligheter til å foreta samlede, helhetlige prioriteringer.

BI mener presiseringen i forslaget «*...innenfor de rammer som følger av ansettelsesforholdet eller særskilt avtale*» er viktig. Det må ligge innenfor institusjonens styringsrett å påse at ansatte i stilling hvor FoU inngår, faktisk driver forskning innenfor de fagområdene som institusjonen dekker. De ønsker at lovteksten ikke bare understreker retten til å utføre forskning etter de normer som gjelder innenfor akademien, men også understreker plikten den faglige ansatte har til en slik atferd. Dette vil kunne bidra til å styrke forskningssamfunnet i forhold til mistanker om at det er mulig for oppdragsgivere å «*kjøre seg forskningsresultater*». *Diakonhjemmet Høgskole* mener også at loven bør utformes på en slik måte at de ansatte plikter å ivareta sin uavhengighet også i forhold til eksternt forskningsvirksomhet.

Dronning Mauds Minne bemerker at der hvor akademisk frihet for den enkelte og institusjonens styringsrett synes å stå mot hverandre, må det være klare rutiner for hvordan en skal unngå uklarheter, for eksempel et dialogfremmende forum ved den enkelte institusjon med representanter for partene det gjelder. *Dronning Mauds Minne* viser til at utvalget slår fast at den enkelte forskers og lærers frihet ikke kan være ubegrenset, og at dette er noe som fordrer en avklaring av hvilke begrensninger som kan ansees som legitime.

Norges Tekniske Vitenskapsakademi mener fjerde ledd bør revideres kritisk. Slik det er utformet kan det komme til å virke negativt på en balansert kulturutvikling i sektoren. «*Rett til å velge emne*» kan lett komme i konflikt med begrensninger i tilgjengelige ressurser og de krav til ledelse dette innebærer.

NAVO kommenterer at forskning innen medisin og helse ofte foregår i grenseflaten mellom universiteter og helseforetak, og at forskere kan være ansatt i begge virksomheter samtidig. I slike tilfeller er det viktig at retten til å velge emne og metode ikke griper inn i arbeidsgivers styringsrett ved helseforetakene, og dermed også griper inn i helseforetakenes muligheter for å organisere forskningen i tråd med sine mål. *Akademikerne* påpeker også at kombinerte stillinger kan skape avgrensingsproblemer.

UNIO er av den oppfatning at når det ligger en forskningsdel til en stilling, skal denne forskningen utføres på det fagområdet som er definert i ansettelsesvilkårene. De ønsker det presisert i lovteksten at den enkelte ansatte skal ha full frihet til å velge forskningsemne så sant emnet er en del av det aktuelle fagområdet.

8.3 Departementets vurdering

Departementet mener det er en grunnleggende forutsetning for akademisk frihet ved universiteter og høyskoler at den som er ansatt i stilling hvor forskning inngår, har rett til å velge emne og metode for sin forskning innenfor de rammer som følger av ansettelsesforholdet eller særskilt avtale. Lovfesting av et slikt vern for den enkelte ansatte innebærer en videreføring av ulovfestet rett, og vil dermed ikke få direkte konsekvenser for hvordan institusjonene innretter seg i forhold til individuelle avtaler med den enkelte forsker.

Departementet mener at en slik lovfesting vil gi tydeligere rammer for det arbeidsrettslige forholdet mellom den enkelte ansatte og institusjonen som arbeidsgiver. Bestemmelsen gir uttrykk for et overordnet ideal som all faglig virksomhet ved institusjonen må forholde seg til, også virksomhet basert på ekstern finansiering, og setter grenser for hvor langt institusjonen eller den ansatte kan gå i retning av å fraskrive seg disse grunnleggende akademiske rettighetene.

Enkelte høringsinstanser har tatt opp spørsmålet om hvilken betydning bestemmelsene om akademisk frihet vil ha for ansatte i kombinerte stillinger. Med kombinerte stillinger menes en kombinasjon av hovedstilling hos annen arbeidsgiver sammen med undervisnings- og forskerstilling i bistilling eller deltidsstilling ved universitet eller høyskole eller omvendt. Kombinerte stillinger kan også være en tilsvarende kombinasjon av stillinger ved to institusjoner under universitets- og høyskoleloven. Som bistilling regnes undervisnings- og forskerstilling som nevnt i universitets- og høyskoleloven § 6–6; det vil si inntil 20 % av full undervisnings- og forskerstilling. Slik bistilling er først og fremst professor II-stilling eller tilsvarende stilling som førsteamanuensis.

For den stillingsdel som innehavere av kombinert stilling har ved institusjon under universitets- og høyskoleloven, vil lovens bestemmelser om akademisk frihet gjelde. Det samme vil naturligvis være tilfellet for dem som har kombinert stilling ved flere institusjoner under loven. Universitets- og høyskolelovens bestemmelser om akademisk frihet vil ikke gjelde for en stillingsdel ved en institusjon som ikke er omfattet av loven, med mindre arbeidsgiver og arbeidstaker har avtalt at prinsippet om akademisk frihet skal gis tilsvarende anvendelse i arbeidsforholdet.

Det vises til lovforslaget § 1–5 femte ledd.

9 Offentliggjøring (utvalgets femte ledd)

9.1 Utvalgets forslag

Utvalget foreslo å lovfeste en rett og plikt for den som er ansatt i stilling hvor forskning, eller faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid inngår i arbeidsoppgavene, til å offentliggjøre sine resultater og stille det relevante forskningsmaterialet til rådighet. Utvalget pekte på at offentliggjøring vil oppfylle det grunnleggende kravet om kritiserbarhet av forskningsresultater og metode. Videre vektla utvalget at offentliggjøring er et sentralt element i de forpliktelse ansatte ved universiteter og høyskoler har til å forske eller drive utviklingsarbeid. Utvalget skrev:

«I dette ligger ikke en rett for institusjonen til å treffe bestemmelse om offentliggjøring av bestemte arbeider eller forskningsresultater på et bestemt tidspunkt eller på en bestemt måte. Et slikt inngrep i en opphavsmanns rådighet over sitt arbeid vil kunne være problematisk ut fra åndsrettslige prinsipper, og vil i alle fall kreve særskilt hjemmel i lov eller avtale. Men institusjonen har rett til å kreve at den som er ansatt i en stilling med forskning eller kunstnerisk utviklingsarbeid som en del av sin arbeidsforpliktelse, oppfyller denne ved å offentliggjøre resultatene av sin virksomhet på egnet måte. Arbeidsgivers perspektiv på dette vil måtte være at ikke-offentliggjort forskning eller kunstnerisk utviklingsarbeid, ikke er fullført arbeid. En ansatt i slik stilling som ikke oppfyller rimelige forventninger om publisering eller annen formidling av resultatene av sin faglige virksomhet, oppfyller dermed ikke sine forpliktelser etter ansettelsesavtalen.»

Utvalget foreslo at det skal lovfestes en adgang til utsatt offentliggjøring der dette er nødvendig for å beskytte legitime patentrettslige eller konkurransemessige interesser, eller av hensyn til løpende forskningsarbeid. Utvalget understreket at utsatt offentliggjøring må ha et særlig grunnlag og at det i hvert enkelt tilfelle må være et reelt behov for utsettelsen. Institusjonens ledelse kan ikke ensidig pålegge en ansatt å utsette offentliggjøringen.

Utvalget foreslo også at det lovfestes et forbud mot å fastsette varige begrensninger i retten til å offentliggjøre forskningsresultater. Utvalget begrunnet dette forbudet med at det ikke er «akseptabelt om resultatene av faglig virksomhet med utgangspunkt i samfunnsinstitusjoner som universiteter og høyskoler holdes hemmelige ut fra økonomiske eller institusjonsstrategiske hensyn».

9.2 Høringsinstansenes merknader

De fleste høringsinstansene som har uttalt seg, er positive til utvalgets forslag om å lovfeste rett og plikt til offentliggjøring, og utsatt offentliggjøring med godkjenning fra institusjonens styre. Høringsinstansene påpeker viktigheten av at både retten og plikten til offentliggjøring blir lovfestet. Flere av høringsinstansene påpeker at rett og plikt til publisering må gjelde for all forskning og utviklingsarbeid som foregår ved institusjoner som er omfattet av loven, også eksternt finansiert oppdragsvirksomhet.

De nasjonale forskningsetiske komiteer støtter forslaget, og påpeker at bestemmelsen kan forventes å ha indirekte virkning også innenfor for eksempel instituttsektoren som ikke er omfattet av loven. De påpeker at tidspunkt for offentliggjøring av forskningsfunn kan være tett knyttet til spørsmål om eierskap til datamaterialet og andres tilgang til det. De foreslår derfor at det lovfestes en bestemmelse om individuell råderett over egne upubliserte forskningsfunn og data for en avgrenset periode etter avsluttet prosjekt.

Helse- og omsorgsdepartementet støtter særlig forslaget om at varige begrensinger i retten til offentliggjøring må ha hjemmel i lov. De påpeker viktigheten av at endringen i universitets- og høyskoleloven må harmoniseres med helseforskningsloven som er under utarbeidelse.

Enkelte av styremedlemmene i *Det Norske Videnskaps-Akademi* mener at spørsmålet om utsatt publisering ikke er tilstrekkelig utredet. De foreslår at regulering av dette ikke lovfestes, og at mekanismer for klar og god praksis nevnes i merkna-dene.

Universitetet i Oslo er enige i at ansatte i forskerstillinger skal ha en rett og plikt til å sørge for å offentliggjøre sine resultater. I sin første, mer generelle, høringsuttalelse mener *UiO* at hensynene som kan begrunne utsatt offentliggjøring i utvalgets lovutkast er viktige og legitime hensyn, men de påpeker at det er flere hensyn som kan tilsi utsatt publisering. De mener at det er behov for en mer utførlig drøfting av denne bestemmelsen som vil få vidtrekkende betydning både for samarbeidsrelasjonene til eksterne parter og for interne samarbeidsforhold. I en etterfølgende høringsuttalelse, som fokuserer på juridiske aspekter, mener de at adgangen til utsatt offentliggjøring av hensyn til konkurransemessige interesser ikke bør lovfestes. *UiO* viser til at dette er et mye mer vidtgående begrep enn patentrettslige interesser og mener at en ved å gi slike interesser vern i loven, kan begrense tilgangen på forskningsresultater på en måte som innebærer et uheldig inngrep i akademisk frihet.

Norsk Presseforbund mener at det bør komme

klarere frem i lovteksten at en eventuell begrensning i offentliggjøring ut fra skikk og bruk på vedkommende fagområde, kun gjelder for forskningsmateriale og ikke for forskningsresultatene, og foreslår at lovteksten endres slik at dette kommer klarere frem.

Landbruks- og matdepartementet skriver at det er behov for videre oppfølging og diskusjon om akademisk frihet spesielt i forhold til oppdragsforskning, og i hvilken grad samarbeids- og konkurranseforholdet mellom universitets- og høyskolesektoren, randsoneinstitutter og instituttsektoren vil bli påvirket av forslaget.

9.3 Departementets vurderinger

9.3.1 Offentliggjøring

Bestemmelsen om rett og plikt til offentliggjøring knytter seg til den ansattes rolle som forsker og formidler. Departementet støtter utvalgets forslag om å lovfeste den enkelte forskers rett til å offentliggjøre sine resultater. En slik bestemmelse vil være i tråd med det som oppfattes som god praksis i dag. Denne retten kommer blant annet til uttrykk i arbeidstakeroppfinnelsesloven § 6 tredje ledd. En lovfesting av retten til offentliggjøring vil sikre forskeren et sterkere vern mot sensur, og sikre at også forskningsresultater som er i strid med den rådende oppfatning på området blir gjort kjent.

I likhet med utvalget, mener departementet at det er viktig at utdanningsinstitusjonene og den enkelte forsker sørger for åpenhet om forskningsresultater og at hovedreglen bør være at forskningsresultater gjøres tilgjengelig for andre forskere og for allmennheten. Når det gjelder utvalgets forslag om å lovfeste en plikt for den enkelte forsker til å offentliggjøre sine resultater er departementet i hovedsak enig i de vurderingene utvalget legger til grunn i forhold til viktigheten av offentliggjøring. Departementet ønsker likevel ikke å fremme et forslag om lovfesting av en individuell plikt til offentliggjøring da pliktbegrepet i lovteksten kan gi inntrykk av at institusjonen har adgang til å pålegge den enkelte forsker en produksjonsplikt i form av krav om å offentliggjøre et bestemt antall ganger innenfor et gitt tidsrom. Etter departementets vurdering fremgår ikke dette klart nok av utvalgets forslag til lovtekst, selv om utvalget understreker i sine merknader til bestemmelsen at en lovfesting av forskerens plikt til å publisere, ikke er ment å innebære en produksjonsplikt for forskeren. I vurderingen har departementet også vektlagt at lovbestemmelser som pålegger individer en plikt, vanligvis bør følges opp med kontroll- og sanksjonsmuligheter. Det er i bestemmelsen om offentliggjøring ikke

foreslått kontrollrutiner for å påse at plikten blir fulgt eller sanksjonsmuligheter ved brudd på plikten.

Departementet vil også understreke at det etter gjeldende rett foreligger et formidleransvar på institusjonsnivå, jf. universitets- og høyskoleloven § 1–1 første ledd bokstav c og § 1–3 første ledd bokstav d. Universiteter og høyskoler skal sørge for «å spre og formidle resultater fra forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid». Selv om universitets- og høyskoleloven ikke regulerer plikten til offentliggjøring på individnivå, kan en plikt til offentliggjøring følge av andre rettslige grunnlag, for eksempel avtale mellom institusjonen og forskeren. I forsker miljøene er det normalt kutyme for offentliggjøring, og publisering i anerkjente fagtidsskrifter vil være meritterende for den enkelte forsker. Offentliggjøring er også satt inn som hovedregelen i den frivillige standardkontrakten for oppdragsforskning utarbeidet av Kunnskapsdepartementet 14. juli 2006.

I stedet for å lovfeste en plikt til å offentliggjøre forskningsresultater foreslår departementet å lovfeste en mer generell bestemmelse hvor det fremgår at forskere skal sørge for offentliggjøring av sine forskningsresultater. Departementet er av den oppfatning at en slik regel, sett i sammenheng med forslaget til ansvarsbestemmelsen i første ledd, er tilstrekkelig for å sikre at forskningsresultater blir offentliggjort.

9.3.2 Utsatt offentliggjøring

Departementet foreslår å lovfeste en adgang til utsatt offentliggjøring dersom det foreligger samtykke fra institusjonens styre. Departementet vil understreke at institusjonen ikke kan beslutte utsatt offentliggjøring uten forskerens samtykke. På den annen side kan heller ikke forskeren på egenhånd inngå avtale om utsatt offentliggjøring uten styrets samtykke. Når det i lovteksten står at det er «styret» som kan gi sitt samtykke, innebærer dette i realiteten at styret har adgang til å delegere dette til andre på institusjonen.

Utsatt offentliggjøring kan bare skje når dette er begrunnet i legitime og saklige behov. Utvalget foreslo at styret kun kan samtykke til utsatt offentliggjøring når «patentrettslige eller konkurransemessige interesser, eller av hensyn til et løpende forskningsarbeid». Departementet mener at det bør overlates til den enkelte forsker i samråd med styret eller den styret har delegert fullmakt til, å vurdere hva som må anses å være legitimt i den konkrete situasjonen. Det vises her til «Veiledning til standardkontrakt for oppdragsforskning» som inneholder en

gjennomgang av en rekke hensyn som kan være legitime.

9.3.3 Forbud mot varige begrensninger

Departementet mener at det må lovfestes et forbud for å hindre at det avtales varige begrensninger i forskerens rett til å offentliggjøre sine forskningsresultater, og støtter utvalgets forslag til lovtekst. Som utvalget påpekte er det ikke akseptabelt at forskningsresultater frembrakt på samfunnsinstitusjoner som universiteter og høyskoler holdes hemmelige ut fra økonomiske hensyn. Det er mange av høringsinstansene som støtter et slikt forbud. Flere påpeker at et forbud mot varige begrensninger i retten til offentliggjøring vil ha en viktig signaleffekt til oppdragsgivere, og gi utdanningsinstitusjonene et viktig vern i forhandlingssituasjon med oppdragsgiver.

Departementet viser til at utvalget i mindre grad har drøftet hva som kan være konsekvensene av et slikt forbud. Et forbud vil kunne innebære at universiteter og høyskoler må takke nei til oppdragsgivere som ønsker å forbeholde seg retten til eventuelt å unnta resultater fra offentliggjøring for et lengre tidsrom, og følgelig kan institusjonene få en konkurranseulempa i forhold til forskningsinstitutter som ikke er omfattet av universitets- og høyskoleloven. Departementet mener likevel forbudet mot varige begrensninger er viktig for å verne den akademiske friheten, og foreslår derfor en lovfesting. For å avdekke om lovfesting av et slikt forbud får uønskede konsekvenser, anser departementet det som hensiktsmessig å følge opp lovbestemmelsen med en evaluering av forbudets faktiske konsekvenser. Et sentralt tema vil da være å avdekke i hvilken grad universiteter og høyskoler har opplevd at de har måttet takke nei til oppdragsavtaler på grunn av dette forbudet.

Det vises til lovforslaget § 1–5 sjette ledd.

9.4 Forholdet til helseforskningsloven

Regjeringen vil om kort tid legge frem en odelsingsproposisjon med forslag om lov om medisinsk og helsefaglig forskning på mennesker, biologisk materiale og helseopplysninger (helseforskningsloven). I denne loven foreslås det at prosjektleder skal sende sluttmelding til den regionale komiteen for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK) når forskningsprosjektet avsluttes. Meldingen skal gjøres offentlig tilgjengelig, slik at allmennheten kan få innsyn i den. Hensikten bak kravet om sluttmelding, er at denne skal kunne bidra til større åpenhet og innsyn i forskningen. Samfun-

net må kunne ha mulighet til å følge med på hva slags medisinsk og helsefaglig forskning som foregår, og utfallet av den. Det må sikres at resultater ikke underslås, for eksempel der de er til ugunst for de som finansierer forskningen.

Sluttmeldingen skal være et kort sammendrag der forskningsresultatene fremgår. Sluttmeldingen bør ikke være lengre enn en til to sider. Resultatene fra forskningsprosjektet må presenteres på en objektiv og etterrettelig måte, slik at både positive og negative forskningsresultater klart fremgår.

Kravet til en offentlig sluttmelding er noe annet enn eksempelvis det å publisere en artikkel i et vitenskapelig tidsskrift. For helseforskning utført ved universiteter og høyskoler vil kravet om sluttmelding i helseforskningsloven være et krav om offentliggjøring som kommer i tillegg til det kravet som vil følge av den foreslåtte bestemmelsen i universitets- og høyskoleloven § 1–5 sjette ledd.

10 Undervisning (utvalgets sjette ledd)

10.1 Utvalgets forslag

Utvalget foreslo å lovfeste undervisningsfriheten. Det fremgår i forslaget at underviseren har et «*..selvstendig faglig ansvar for innhold og opplegg av undervisningen.*» I dette ligger det blant annet at underviseren skal formidle egen erkjennelse og egne synspunkter. Underviseren kan imidlertid ikke skyve til side det som måtte anses som det herskende syn til fordel for egne standpunkter. Utvalget viste til universitets- og høyskoleloven § 1–3 bokstav a om at utdanning skal være «*basert på det fremste innen forskning, faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid og erfaringskunnskap.*» Utvalget fremholdt at kravet til forskningsbasert undervisning innebærer at undervisningen skal avspeile og formidle den løpende erkjennelsesprosess som skjer på forskningsfronten i hvert enkelt fag.

Undervisningsfriheten er, etter utvalgets forslag, begrenset i den forstand at den må utøves innenfor de planer for det faglige innholdet i studiene som er fastsatt av styret ved hver institusjon, jf. universitets- og høyskoleloven § 3–3 tredje ledd.

10.2 Høringsinstansenes merknader

De fleste høringsinstansene som har uttalt seg, er positive til utvalgets forslag.

Universitets- og høyskolerådet peker særlig på at det er hensiktsmessig at frihetsgraden i forhold til henholdsvis forskning og undervisning ikke er sammenfallende.

Enkelte høringsinstanser peker på at det også i undervisningen må gis muligheter for faglig skjønn og alternative synspunkter. Videre blir det påpekt av enkelte høringsinstanser at det ikke kommer tydelig nok frem i lovteksten at det overordnede undervisningsansvaret ligger hos institusjonen. Disse høringsinstansene fremhever at dette ansvaret kommer frem i selve utredningen.

Det Norske Videnskaps Akademi anser forslaget som en begrensning i den akademiske friheten, og ønsker derfor ikke lovfesting.

10.3 Departementets vurdering

Departementet mener det er viktig å få frem at den enkelte underviser har et selvstendig faglig ansvar for innhold og opplegg av undervisningen, og foreslår å lovfeste undervisningsfriheten. Når det lovfestes et selvstendig faglig ansvar for den enkelte underviser, innebærer det både en rett og en plikt for underviser til å formidle ulike akademiske synspunkter og vurderinger.

Departementet foreslår å lovfeste undervisningsfrihet med de begrensinger som følger av «*rammer fastsatt i lov eller i medhold av lov*». Dette vil eksempelvis være rammer fastsatt av institusjonen selv og nasjonale rammeplaner fastsatt av departementet, samt rammer og krav som følger av forskrifter eller i andre lover. Hvor langt undervisningsfriheten rekker må derfor vurderes opp mot disse rammene. Departementet vil presisere at det overordnede undervisningsansvaret ligger hos den enkelte institusjon.

Departementet mener at utvalgets forslag til sjette ledd bør følge etter utvalgets forslag til tredje ledd og før utvalgets forslag til fjerde ledd.

Det vises til lovforslaget § 1–5 fjerde ledd.

11 Vitenskapelig virksomhet utenfor universitets- og høyskolesektoren

11.1 Utvalgets drøfting

Om lag 70 prosent av den samlede forskningsinnsats i Norge utføres utenfor universitets- og høyskolesektoren – i bedrifter, forskningsinstitutter, helseforetak og andre kunnskapsinstitusjoner. De foreslåtte lovbestemmelsene om faglig frihet og ansvar vil ikke gjelde direkte for denne typen organisasjoner ettersom de ikke går inn under universitets- og høyskoleloven. Utvalget viste til at en lovfesting av kjerneinnholdet i akademisk frihet og vitenskapelighet vil ha en viktig symbolfunksjon også utenfor universitets- og høyskolelovens virkeområde.

Utvalget la til grunn at det i viktige henseende vil være store forskjeller mellom den forskning og utviklingsvirksomhet som en bedrift driver for å utvikle egne produkter eller produksjonsprosesser, og den forskning og det faglige eller kunstneriske utviklingsarbeid et universitet eller en høyskole driver som ledd i en mer generell utvikling av ny kunnskap. Forskjeller i virksomhetens art kan ha betydning for hvilke prinsipper som bør legges til grunn for styring, ledelse og organisering. Typisk for ansettelsesforholdet ved flere slike foretak og institusjoner er at den ansatte har liten innflytelse over hva vedkommende vil arbeide med, eller hvorvidt og eventuelt på hvilken måte resultatene skal offentliggjøres. Utvalget erkjente derfor at de premisser og resonneringer det la til grunn ved vurderingen av universiteter og høyskoler ikke uavkortet kan gjøres gjeldende for alle andre organisasjoner som driver forskning.

Utvalget ville likevel fremholde at det er mulig å definere en kjerne av grunnprinsipper som bør gjelde all vitenskapelig søking etter sann kunnskap og forståelse, uavhengig av hvor den finner sted. Vern om den enkelte forskers og lærers faglige integritet er ett slikt grunnleggende prinsipp. Også for den som arbeider utenfor universitets- og høyskolesektoren, gjelder de grunnleggende akademiske og etiske idealene; at den som utfører et slikt forsknings- eller utredningsarbeid ikke skal medvirke til eller låne sitt navn til undersøkelser som ikke oppfyller grunnleggende krav til integritet, sannferdighet og faglig soliditet, og heller ikke medvirke til eller forholde seg taus overfor en usannferdig eller misvisende presentasjon av resultatene av en undersøkelse som vedkommende har medvirket i.

Ved å formulere de grunnleggende rettslige rammer for den akademiske frihet ved institusjoner under universitets- og høyskoleloven, synliggjør lovgiveren etiske og faglige prinsipper som må respekteres av alle som vil bli oppfattet som legitime medlemmer av et større faglig fellesskap.

11.2 Høringsinstansenes merknader

Forskningsinstitutter og helseforetak hadde merknader til utvalgets drøfting av akademisk frihet utenfor universitets- og høyskolesektoren.

Havforskningsinstituttet (HI) mente at den ulovfestede retten omkring akademisk frihet også gjelder for dem og de ansatte ved instituttet som utfører forskning og utviklingsarbeid. En klargjøring gjennom lovfesting vil få betydning for hvordan instituttet anvender prinsippet etter de rammebetingelsene som gjelder i det konkrete tilfelle. I noen tilfeller kan det tenkes at instituttet er direkte un-

derlagt loven, for eksempel ved veiledning av stipendiater.

Institutt for fredsforskning (PRIO) påpekte at det også i instituttsektoren er behov for en avklaring av forholdet mellom akademisk frihet og institusjonell styring. Også forskere i instituttsektoren er svært opptatt av å verne om sin akademiske uavhengighet. De beklaget at instituttsektoren i så liten grad er drøftet i utredningen til tross for at utvalget mente at lovfesting ville ha en symbolfunksjon også der.

Nasjonalt institutt for ernærings- og sjømatforskning (NIFES) mente at utredningen bare berører instituttets samarbeid med universitetet. Dette samarbeidet omfatter utelukkende lærerrollen, studentrollen og stipendiatrollen. De fremhevet og bifalt det som må sies å være utvalgets hovedkonklusjoner om disse rollene.

Stiftelsen for industriell og teknisk forskning ved Norges tekniske høyskole (SINTEF) var positiv til utvalgets analyse og støttet lovforslaget. De mente at utredningen ikke berører deres virksomhet direkte. Men universitetsforskernes kår er av betydning for instituttets samarbeid, en godt fungerende kunnskapsallmenning og tilfanget av dyktige kandidater.

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) mente at det er av stor prinsipiell viktighet at nettopp universitetene opprettholder en høy standard og en klar linje på dette området, da universitetene i praksis fungerer som veivisere og kontinuitetsbærere av den vitenskapelige tradisjon også for resten av det vitenskapelige Norge. Således vil lovforslaget kunne ha en positiv forskningskulturell sekundæreffekt også for sektorforskningen.

Aker universitetssykehus HF var positiv til prinsippet om faglig frihet og ansvar forankres i loven slik det er utformet i forslaget. Lovfesting vil ikke bare sikre at forskeren og forskningsmiljøet får akseptable rammebetingelser i forhold til eksterne oppdragsgivere, men vil også sikre forutberegnelighet. Publisering er et sentralt forhold i avtaler med legemiddelforetak om oppdragsforskning. Lovfesting av rett og plikt til publisering vil være en viktig understøttelse av den praksis som allerede er etablert ved sykehuset. Dette forsterkes av at norsk rett som hovedregel legges til grunn for oppdragsgivere i utlandet.

Akershus universitetssykehus HF var enig i lovforslaget, men savnet en regulering av den akademiske frihet i andre forskningsinstitusjoner, spesielt i de store helseforetakene med mange ansatte i universitetstilknyttede forskerstillinger.

11.3 Departementets vurdering

Bakgrunnen for at drøftingene i NOU 2006:19 i all hovedsak er begrenset til ansatte ved universiteter og høyskoler, er at Stortingets vedtak⁵ og utvalgets mandat impliserte at en eventuell lovfesting skulle vurderes i forhold til lov om universiteter og høyskoler.

De fleste forskningsinstituttene og helseforetakene understreker i sine høringsuttalelser at akademisk frihet allerede står sterkt i deres virksomhet og at utvalgets klargjøring av prinsippet er dekkende og nyttig. Et fellestrekk i høringsuttalelsene er oppfatningen om at lovfesting av kjerneinnholdet i akademisk frihet vil kunne få positive ringvirkninger også i organisasjoner som ikke er direkte underlagt lovbestemmelsen. Dette stemmer overens med utvalgets drøfting. Departementet deler utvalgets og høringsinstansenes vurderinger. Departementet viser til at det vil være opp til virksomhetene selv å bestemme hvordan og i hvilken utstrekning bestemmelsene kan gis tilsvarende anvendelse i egen virksomhet.

12 Økonomiske og administrative konsekvenser

Akademisk frihet har, slik høringsrunden viser, i dag bred tilslutning i de akademiske miljøer og er en del av eksisterende akademiske praksis. Lovbestemmelsen fører ikke til noen umiddelbar endring i rettigheter og plikter for institusjonene eller den enkelte forsker, lærer og formidler.

Rammebetingelser og ressurstilgang har av flere institusjoner blitt pekt på som en utfordring i forhold til å kunne utøve den akademiske friheten i tråd med lovbestemmelsen. Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen viste i sin innstilling til Odelstinget nr. 48 (2004–2005) til et brev fra Utdannings- og forskningsdepartementet som sa at en eventuell lovregulering av akademisk frihet ikke ville gi den enkelte ansatte noen automatiske rettigheter i forbindelse med finansiering av den enkeltes forskningsaktiviteter. Utvalget mente også at en forskers frihet til å stille spørsmål og til å velge fremgangsmåte for å finne svar ikke kan implisere en forpliktelse for staten eller andre aktører til å finansiere ethvert prosjekt. Departementet vil i den sammenheng presisere at lovforslaget innebærer en kodifisering av et gjeldende ulovfestet prinsipp. I de få tilfeller hvor det er aktuelt å vurdere utsatt offentliggjøring i tråd med lovforslaget § 1–5 sjette ledd, vil

dette kunne medføre noe administrativt merarbeid for institusjonene. Både utvalget og departementet legger imidlertid til grunn at institusjonene allerede har rutiner for kvalitetssikring ved inngåelse av oppdragskontrakter, slik at merarbeidet vil bli svært begrenset. På bakgrunn av denne vurderingen mener departementet at lovbestemmelsen ikke vil føre til nevneverdige økonomiske eller administrative merbelastning for institusjonene i universitets- og høyskolesektoren.

Departementet er i stor grad tilfreds med institusjonenes nåværende praktisering og utøvelse av akademisk frihet. Da lovfesting av akademisk frihet ikke legger opp til noen endring i praktiseringen forutsetter departementet at institusjonene vil videreføre en tilfredsstillende utøvelse av akademisk frihet innenfor de rammebetingelser som til enhver tid måtte gjøre seg gjeldende for den enkelte institusjon.

13 Merknader til bestemmelsen

Til § 1–5 Faglig frihet og ansvar

Første ledd: Bestemmelsen pålegger institusjonene å fremme og verne om den akademiske frihet, og gjelder i første rekke forholdet mellom institusjonen og deres ansatte. Institusjonens ansvar etter denne bestemmelsen må sees i sammenheng med lovens formål om å legge til rette for at universiteter og høyskoler tilbyr høyere utdanning og utfører forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid på høyt internasjonalt nivå, jf. universitets- og høyskoleloven § 1–1.

Bestemmelsen, sammenholdt med femte ledd, begrenser arbeidsgivers rett til å instruere ansatte i faglige spørsmål og til å iverksette direkte eller indirekte sanksjoner dersom en instruks vedrørende faglig virksomhet ikke blir etterkommet. Bestemmelsen setter også grenser for hvor langt institusjonen eller den enkelte kan gå i retning av å fraskrive seg disse grunnleggende akademiske rettighetene.

I andre setning pålegges institusjonen et ansvar for at den faglige virksomheten skal utøves i samsvar med «*anerkjente vitenskapelige, kunstfaglige, pedagogiske og etiske prinsipper*». «*Anerkjent*» viser ikke til selve innholdet i forskningen, men innebærer et krav om redelighet og skikkelighet, og at forskningsevne følger det som oppfattes som god praksis i lys av nasjonale og internasjonale faglige og forskningsetiske prinsipper. Bestemmelsen innebærer langt høyere fagsetiske krav enn grensen mot vitenskapelig uredelighet slik den fremgår av den vedtatte, men ennå ikke ikrafttrådte, lov om forskningsetikk.

⁵ Innst. O. nr. 48 (2004–2005).

Andre ledd: Bestemmelsen er en videreføring av universitets- og høyskoleloven § 1–5 andre ledd bortsett fra tilføyelsen av «ellers». Ordet «ellers» innebærer en avgrensning av institusjonenes rett til å utforme sitt eget faglige og verdimessige grunnlag ved at det må skje i tråd med de prinsippene som følger av første ledd. Prinsippene i første ledd er overordnede og skal gjelde for alle institusjoner som gir akkreditert utdanning på høyere nivå. Tilføyelsen medfører ingen realitetsendring i forhold til det som må ansees som gjeldende rett. Bestemmelsen er i praksis særlig viktig for private institusjoner som er etablert på et religiøst grunnlag.

Prinsippet om individuell akademisk frihet omfatter også institusjoner med alternativ faglig eller verdimessig grunnlag, men det er en forutsetning for virksomheten på denne typen institusjoner at det faglige eller verdimessige grunnlaget innebærer noen begrensninger i den enkelte ansattes akademiske frihet. Dette kan for eksempel være forskningsetiske begrensninger eller verdibegrunnede rammer for undervisningen. En forutsetning for denne typen begrensninger er at de er godt begrunnet i institusjonens faglige eller verdimessige grunnlag. For å være legitime må slike begrensninger også bli tydelig angitt før ansettelse og nedfelt skriftlig slik at det er klart at den ansatte aksepterer dem som en del av ansettelsesvilkårene. Og endelig må slike begrensninger ikke være av en slik art at institusjonens virksomhet ikke kan sies å overholde kravene i første ledd.

Bestemmelsen tydeliggjør at retten til å ha en slik alternativ innretning av virksomheten er en del av institusjonens faglige autonomi.

Tredje ledd: Bestemmelsen er en videreføring av universitets- og høyskoleloven § 1–5 første ledd. Bestemmelsen innebærer at institusjonens eier eller overordnet myndighet ikke kan gi institusjonen slike pålegg eller instruksjoner med mindre det er særskilt hjemmel i lov eller forskrift. Bestemmelsen angir et forbud mot direkte pålegg fra institusjonens eier eller overordnet myndighet i enkeltsaker, men vil ikke være til hinder for at private institusjoner i sine vedtekter for eksempel har egne bestemmelser om vilkår for ansettelse, jf. bokstav b.

Fjerde ledd: Fjerde ledd omhandler undervisningsfriheten og gjelder for «den som gir undervisning ved institusjon under denne lov». Begrepet «undervisningsfriheten» henspiller seg til alle som underviser under universitets- og høyskoleloven uavhengig av oppdrags- eller ansettelsesgrunnlaget. Underviseren har et «selvstendig faglig ansvar for innhold og opplegg» av undervisningen. I dette ligger det både en rett og et ansvar for underviser til å formidle det som fagfellesskapet anser som beste

tilgjengelige kunnskap, men også en rett til å formidle egne synspunkter og eventuelle avvikende hypoteser, perspektiver og forklaringsmodeller. Undervisningsfriheten er begrenset av rammer «som følger av lov eller i medhold av lov». Slike rammer følger blant annet av nasjonale rammeplaner fastsatt av departementet, jf. universitets- og høyskoleloven § 3–2 andre ledd. Begrensninger i undervisningsfriheten vil også kunne følge av studieplan for det faglige innholdet i studiene som er fastsatt av styret ved hver institusjon, jf. universitets- og høyskoleloven § 3–3 tredje ledd.

Femte ledd: Bestemmelsen er en lovfesting av tidligere ulovfestet rett.

Retten til å velge emne, definere problemstilling og fastsette metode for sin forskning er, sammen med retten til å offentliggjøre resultater, kjernen i den individuelle akademiske friheten. Ordene «har rett til å velge» markerer denne individuelle rettigheten. Arbeidsgivers styringsrett kan ikke brukes til å gi instruks som innebærer inngrep i denne friheten, med mindre disse inngrepene er fastsatt i avtale, se nedenfor.

Formuleringen «den som er ansatt» omfatter både faste og midlertidige ansatte i undervisnings- og forskerstillinger, utdanningsstillinger og stillingen forsker. Studenter omfattes ikke av bestemmelsen.

Retten til å velge emne og metode gjelder bare «innenfor de rammer som følger av ansettelsesforholdet eller særskilt avtale». «Ansettelsesforholdet» må forstås som et vidt og dynamisk begrep og er ikke begrenset til den opprinnelige inngåtte ansettelsesavtalen. Også den senere utviklingen i arbeidsforholdet må tas med ved vurderingen av hvilke rammer ansettelsesforholdet setter for friheten til å velge emne og metode. Institusjonen har rett til å tilby ansettelsesvilkår som kan innebære en faktisk begrensning i friheten til å velge emne og metode, for eksempel ved midlertidig eller fast ansettelse i forskningsprosjekter. Institusjonen må ved utforming av slike arbeidsavtaler sørge for at de ikke går så langt i innskrenkningen av friheten at de handler i strid med det ansvar de er pålagt etter første ledd.

En begrensning i friheten til å velge kan også følge av «særskilt avtale». Dette kan for eksempel være en avtale om oppdragsforskning eller en samarbeidsavtale mellom flere forskere. En slik avtale kan inneholde bestemmelser om emner og problemstillinger som skal utredes, bestemmelser om metode og tidspunkt og form for offentliggjøringen. En ekstern oppdragsgiver eller et avtaleregulert samarbeidsprosjekt kan begrense den enkeltes rett til fritt å velge emne og metode. Den enkeltes akademiske frihet ligger i retten til å avslå å delta på et

oppdrag eller i et prosjekt hvis forskeren mener at innholdet i avtalen truer vedkommendes faglige integritet. Denne friheten til å si nei til prosjekter må igjen veies opp mot arbeidsgivers berettigede forventninger om at forskeren oppfyller den forskningsplikt som følger av arbeidsavtalen. Normalregelen må være at en forsker utfører de oppgaver arbeidsgiver pålegger ham eller henne. En forsker som på grunnlag av sin akademiske frihet vil avslå å delta i et prosjekt, må kunne gi en solid faglig begrunnelse for hvorfor han eller hun ikke mener det er forsvarlig å delta i prosjektet.

For den stillingsdel som ansatte i kombinerte stillinger har ved institusjon under universitets- og høyskoleloven, vil lovens bestemmelser om akademisk frihet gjelde. Universitets- og høyskolelovens bestemmelser om akademisk frihet vil ikke gjelde for en stillingsdel ved en institusjon som ikke er omfattet av loven, med mindre arbeidsgiver og arbeidstaker har avtalt at prinsippet om akademisk frihet skal gis tilsvarende anvendelse i arbeidsforholdet.

Sjette ledd: Retten til å offentliggjøre resultatene av forskning eller utviklingsarbeid er en viktig del av den individuelle akademiske friheten.

Studenter omfattes ikke av bestemmelsene i femte og sjette ledd, men de etiske prinsipper om blant annet etterprøvbarehet, etterrettelighet og kreditering av kilder vil også gjelde for studenters selvstendige arbeider med for eksempel masteroppgaver.

Første setning pålegger universiteter og høyskoler «å sørge for åpenhet om resultater fra forskning eller faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid». Universiteter og høyskoler er ikke gjennom bestemmelsen pålagt et direkte ansvar for offentliggjøring. Bestemmelsen gir heller ikke institusjonen en selvstendig rett til å gripe inn i forskerens rådighet over sine resultater og bestemme at disse skal offentliggjøres på et bestemt tidspunkt eller på en bestemt måte. Bestemmelsen må ses i sammenheng med institusjonens ansvar etter første ledd, og universitets- og høyskoleloven §§ 1–1 første ledd bokstav c og 1–3 første ledd bokstav d som pålegger universiteter og høyskoler et generelt formidlingsansvar.

Andre setning gir forskeren en «rett» til å offentliggjøre sine forskningsresultater. Institusjonen eller oppdragsgiver kan således ikke hindre offentliggjøring med mindre noe annet er avtalt i samsvar med denne bestemmelsen.

Forskeren skal «sørge for at slik offentliggjøring skjer». I bestemmelsen ligger det ikke en produktionsplikt for forskeren, og institusjonen kan ikke pålegge forskeren å offentliggjøre resultater på et

bestemt tidspunkt eller med en bestemt hyppighet. Hvis institusjonen som arbeidsgiver mener at en forsker ikke oppfyller rimelige forventninger om offentliggjøring av forskningsresultater, må dette vurderes som et spørsmål om forskeren oppfyller sin forskningsplikt etter arbeidsavtalen.

Forskeren skal stille det relevante forskningsgrunnlag til rådighet i overensstemmelse med god skikk på vedkommende område. Det stilles ikke krav til at forskningsgrunnlaget blir offentliggjort, men at det gjøres tilgjengelig ved etterspørsel. Begrepet «*forskningsgrunnlag*» vil omfatte for eksempel statistiske grunnlagsdata eller fysisk materiale. «*Forskningsgrunnlag*» omfatter i denne sammenheng også relevant grunnlagsmateriale for faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid. Hva som er å anse som det «*relevante*» forskningsgrunnlag vil variere med hva som er god skikk på vedkommende fagområde. I tvilstilfelle vil formålet med å stille det til rådighet, da særlig etterprøvbareheten, være avgjørende.

Etter tredje setning kan «*styret gi sitt samtykke til utsatt offentliggjøring*». Institusjonens ledelse kan ikke ensidig pålegge forskeren å utsette offentliggjøring, utsettelsen må være basert på en avtale mellom institusjonen og forskeren. Det kreves samtykke fra «*styret*» for å utsette offentliggjøringen. «*Styret*» er enten styret selv eller andre ved institusjonen dersom styret har delegert sin avgjørelsesmyndighet, jf. universitets- og høyskoleloven §§ 8–2 annet ledd og 9–1 annet ledd.

Styret kan gi sitt samtykke til utsatt offentliggjøring «*når legitime hensyn tilsier det*». Utsettelsen må således ha et særlig grunnlag og det må i hvert enkelt tilfelle være et reelt behov for utsettelsen. Eksempelvis kan utsatt offentliggjøring skje der dette er nødvendig for å beskytte patentrettslige eller konkurransemessige interesser, eller av hensyn til løpende forskningsarbeid. Det er styret i samråd med forskeren som i hvert enkelt tilfelle må vurdere nødvendigheten av og behovet for utsatt offentliggjøring. Det vises her til «*Veiledning til standardkontrakt for oppdragsforskning*» fastsatt av Kunnskapsdepartementet 16. juli 2004, som inneholder en gjennomgang av en rekke hensyn som kan være legitime.

Fjerde setning fastsetter at begrensninger i retten til å offentliggjøre må være tidsavgrenset. Hvor langt frem i tid det kan avtales eller fastsettes en begrensning uten at det er i strid med bestemmelsen, må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle. Utgangspunktet er at offentliggjøring skal finne sted når begrunnelsen eller formålet med utsettelsen ikke lenger er tilstede. «*Avtale*» henspiller til avtaler mellom institusjonen og forskeren, mens å «*fastset-*

te» henspeiler seg blant annet til styrets myndighet til å beslutte utsettelse. Styret kan ikke fastsette utsettelse i strid med den ansattes rett til selvbestemmelse over tidspunktet for offentliggjøring. Med begrepet «*følger av lov eller i medhold av lov*», tenkes det eksempelvis på regler om taushetsplikt og vern av forsvarshemmeligheter.

Kunnskapsdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et fremlagt forslag til proposisjon til Stortinget om lov om endring i lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler.

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om endring av lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om endring i lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler

I

I lov 1. april 2005 om universiteter og høyskoler skal § 1–5 lyde:

§ 1–5 Faglig frihet og ansvar

(1) *Universiteter og høyskoler skal fremme og verne akademisk frihet. Institusjonene har et ansvar for å sikre at undervisning, forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid holder et høyt faglig nivå, og utøves i overensstemmelse med anerkjente vitenskapelige, kunstfaglige, pedagogiske og etiske prinsipper.*

(2) Universiteter og høyskoler har ellers rett til å utforme sitt eget faglige og verdimessige grunnlag innenfor de rammer som er fastsatt i eller i medhold av lov.

(3) Universiteter og høyskoler kan ikke gis pålegg eller instruksjoner om

a) læreinholdet i undervisningen og innholdet i forskningen eller i det kunstneriske og faglige utviklingsarbeidet

b) individuelle ansettelser eller utnevnelser.

(4) *Den som gir undervisning ved institusjon under denne lov har et selvstendig faglig ansvar for innhold og opplegg av denne innenfor de rammer som in-*

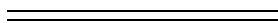
stitusjonen fastsetter eller som følger av lov eller i medhold av lov.

(5) *Den som er ansatt i stilling hvor forskning eller faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid inngår i arbeidsoppgavene, har rett til å velge emne og metode for sin forskning eller sitt utviklingsarbeid innenfor de rammer som følger av ansettelsesforholdet eller særskilt avtale.*

(6) *Universiteter og høyskoler skal sørge for åpenhet om resultater fra forskning eller faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid. Den som er ansatt i stilling som nevnt i femte ledd har rett til å offentliggjøre sine resultater og skal sørge for at slik offentliggjøring skjer. Det relevante forskningsgrunnlaget skal stilles til rådighet i overensstemmelse med god skikk på vedkommende fagområde. Styret kan samtykke til utsatt offentliggjøring når legitime hensyn tilsier det. Det kan ikke avtales eller fastsettes varige begrensninger i retten til å offentliggjøre resultater utover det som følger av lov eller i medhold av lov.*

II

Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer.

Trykk: AS O. Fredr. Annesen, Juni 2007